סימן רצא

שאלה: חולה לב טוען שצם בשנה שעברה ולא הזיק ומתעקש לצום.

נראה שצריכים להסביר לחולה ענין צום שהוא מצות ד׳, והשתא רצונו ית׳ שיאכל ושבאכילה שמקיים מצות פיקוח נפש עדיף, ובמקרה שנשאלתי הדברים ברורים ומפורשים שאסור לו לצום, והרופאים טוענים ואומרים שבחולה שיש בו סכנה כחולה לב שלפנינו, יש מאבק קשה בין המחלה ובין כח התגוננות של הגוף, וכשצד אחד נחלש השני מתגבר רח״ל, ובצום יוה״כ החליש כח הגוף ללחום נגד המחלה, ואף אם זה לא גורם לו מיתה מיד, עלול ח״ו אחרי כמה שנים לגרום שבהתקפה נוספת לא יהיה לגופו כח להתגבר עליו, ודבר זה יסוד ועיקר גדול בפיקוח נפש, וכן שמעתי כמה פעמים ממרן הגריז״ס זצ״ל שבפיקוח נפש אין הכוונה עכשיו אלא גם לאחר זמן כמ״ש.

והסברתי לו שאנו צמים מפני שכך רצון הקב״ה, אבל כאן רצון הקב״ה שלא יצום, ובזה גופא מקיים רצונו, רק יש לשאול שני רופאים מובהקים, ואם הם מאשרים שהצום מזיק להחמיר את מחלתו, או שבאכילה סכוייו טובים יותר להתגבר על מחלתו המסוכנת, אז אין לו לצום, ויקבל כפרת יוה״כ בעצם היום אף שאינו צם, כי מקדושת היום לקיים בו מצוה חשובה ויקרה יותר מענוי יוה״כ, והיינו מצות פיקוח נפש לאכול ביוה״כ שחשובה יותר ממצות צום יוה״כ.

ובעו״ה רבים טועים וסומכין על שומר פתאים ה׳ וצמים ביוה״כ, ומהם שטוענים שכבר צמו ולא הזיק, ובמק״א הבאתי שעל שומר פתאים סומכין כשנוכחנו שלא מסכן, אבל כאן להיפך הוכח שצום באופן כללי מסכן, וגם הוא בפרטות שצם ולא ניזוק אינו מוכיח, רק נחלש אצלו כח התגוננות למחלה וסיכן חייו ואסור, אבל אם שואל הלכה עלינו להורות כדברי הרופאים שאם צם מסכן עצמו ואינו מקיים מצוה. (והאחרונים הוכיחו מרש״י יבמות סד: ד״ה אסברא שאם מל בשבת והיה פיקוח נפש לא קיים מצות מילה כלל, והוה כמילה שלא בזמנה ומחלל שבת, והוא הדין כאן אין במקום פיקוח נפש מצות עינוי, ולכן אם צם לא מקיים המצוה כלל).

יום כיפורים

סימן רצב

שאלה: חיוב מעוברת בצום יוה״כ.

בערב יוה״כ השנה נשאלתי מאשה מעוברת שהגיעה עכשיו מאירופה, ושאלה רופא ואמר לה שאחרי נסיעה מייגעת היא חלשה מאד, ואין לה לצום ביוה״כ, ועל סמך זה רב אחד כאן התיר לה, ולדעתי אין בזה היתר פיקוח נפש ולא נוכל להקל בדבר.

שורש הדבר דכשיש סיבה דפיקוח נפש, שלפנינו מחלה אז אנו מקילין, אבל כאן הרופא לא מצא בה שום חסרון, רק מקבל דבריה שהנסיעה מייגעת אותה והיא חלשה ומעוברת ויכולה להסתכן היא או עוברה, אבל כיון שלא ניכר אצלה מחלה מיוחדת ורק יש צירוף הנסיעה עם החולשה ובזה לא הוכח שזהו סיבה לסכנת פיקוח נפש לה או לעובר, לכן אי אפשר להתיר מחשש פיקוח נפש שאין לה יסוד.

ונראה שזהו טעם גאוני ווילנא בראשות הגאון רבי בצלאל זצ״ל שהתנגדו בשנת תרכ״א לפסק הגאון וצדיק רבי ישראל סלנטר זצ״ל שהתיר לכל בני העיר לאכול שמא הם מנוגעים רח״ל במחלה שהתפשטה ויש פיקוח נפש, וטענתם שההיתר דפקו״נ הוא מרווח, רק בתנאי שהסיבה לפנינו בכל אחד וזה חסר ולכן לא הסכימו לפסקו.

ולכן לע״ד כיון שאין כאן הסיבה דפיקוח נפש, והרופאים ששאלה הלוא מזלזלים ביוה״כ, ושאלתי לרופאים שומרי תורה, ולא ראו בזה סיבה לפיקו״נ, לכן לא התרתי אלא כשמרגישה רע מאד תאכל פחות מכשיעור, אבל להתיר ככל חולה שיש בו סכנה, כיון שחסר סיבה ברורה לא נוכל להתיר. וכעין זה רב אחד התיר לכל מעוברת עם איזה חולשה לאכול ביוה״כ, ואף שמבואר בש״ע שתתענה, לטענתו היום הוכח שלפעמים מסתכנים ומפילים, ולכן הורה להקל בכל מעוברת בחולשה כל שהוא. ולע״ד איז

äãôñä áøæåîåöéú îñê - îäãôñä àéëåúéú äãôñ éùéøåú îì äùéðä
úùåáåú åäðäâåú - á ùèøðáåê, îùä áï àùø òîäã îñ: 254 äåãôñ ò״é àåöø äçëîä

להקל בזה ומאחר שמעוברת חז״ל לא מצאו בזה סיבה, ואף בזמנינו שירד חולשה הרופאים לא אסרו, אי אפשר להקל אלא כשלדעת הרופאים יש בה סיבה להחמיר שלא לצום, ולכן צריכה לצום עד שתרגיש חולשה מיוחדת שיוכל לגרום לה סיבוכים, וצריך אצלה סיבה מיוחדת שעלול לסכן אותה, וכה״ג דוקא מתירין לה לאכול. [וסמך לדברינו שבשו״ת מהרי״ל סימן מ״ה כתב שאינו רשאי להחמיר על אשה שנתעברה להתענות (כתשובה על קרוב לפשיעה באיבוד נפש) ״כי יש נשים שמפסידות ההריון״, הרי דאף דכן לא פטרם מתענית ת״ב ויוהכ״פ, ורק שלא להחמיר מעצמו עליהם, ומוכרח דחשש כזה בלא סיבה מיוחדת לא אלים למנוע מהתענית דחובה ואכמ״ל]. וכיום הנכון שמעוברת שחוששת שתרגיש חולשה או בכל חולה שאין בו סכנה יזהר שלא להתאמץ כלל ביוהכ״פ ובפרט בטיפול בילדיה, ותנוח ותשכב, ויהא הבעל זריז לעסוק בזה, ובמצב זה בדרך כלל לא תרגיש חולשה מיוחדת ותוכל לקיים מצות היום כראוי.

ושמעתי על אחד שבא סמוך ליוהכ״פ למרן הגאון דבריסק הגריז״ס זצ״ל, ומענה בפיו שמרגיש מאד רע, עד שמתעלף ממש ביוה״כ ורוצה קולא לא לצום, ומרן זצ״ל הרגיש שכל כוונתו למצוא קולא, ובא אליו כיון ששמע עליו שהוא מיקל בצום יוה״כ, השיב ואמר לו שכדאי להתעלף ולצום ביוה״כ, וכוונתו שהוא מיקל כשיש סיבה ומחלה, אבל לא מקיל ח״ו בצום יוה״כ, שכדאי להתעלף בזה לקיימה, וידע שלשואל אין מחלה כלל, רק מחפש אילן לתלות עליו לא לצום, אף שאין אצלו הסיבה דפיקוח נפש, ולכן השיב כהנ״ל שבזה הוא אינו מיקל כלל!

סימן רצג

שאלה: קידוש ביום הכפורים שחל בשבת.

הגרע״א (בהגהותיו לשו״ע) והח״ס זצ״ל (בהגהותיו לשו״ע סימן רעא, ובתשובותיו או״ח סימן כ״א) הזהירו בליל יוה״כ כשחל בשבת שחייבין בקידוש, רק יוצאין בתפלה, ומצוות צריכות כוונה, שלכן צריך לכוון לצאת מצות קידוש, והשנה חל יוה״כ להיות בשבת, ונסתפקתי אם להכריז לפני מעריב לכוון לצאת מצוות קידוש בתפלה או לא צריך.

ונראה שעיקר מצות קידוש הוא לזכור יום השבת לקדשו, ועיקרו כשאוכל ושותה ומתענג לא ניכר באכילתו קדושה, ולכן מקדים קידוש שהיום קדוש אף שאוכל ושותה בו, אבל ביוה״כ שאנו כמלאכים בלי אכילה ושתיה הלוא כולו קודש ומסברא לא צריך לקדשו, ולכן אף שלכמה מגדולי הראשונים מה״ת צריך קידוש על היין ורק הטעימה מדרבנן, לא ציוו לקיים המ״ע גם ביוה״כ בכוס כמצותה מה״ת, שאין המצוה לקדש היוה״כ, [ואפשר עוד דהא שצריך מה״ת על היין הוא מפני שחשובה כן, אבל ביוה״כ שאסורים באכילה ושתיה אין החשיבות על היין]. ושוב מצאתי בתוס׳ רי״ד סוף פסחים לשיטות דקידוש על היין מה״ת, דביוהכ״פ שחל בשבת אין צריך לקדש על היין דהכי אגמריה רחמנא למשה דהחיוב רק כשיש סעודה ולא ביוהכ״פ.

ומ״מ לדברינו אף לדידן שמה״ת לא צריך יין, יש לומר מסברא שאין חיוב מהתורה לקדש היום כשאנו בצום דיוהכ״פ (עיין רש״י ותוס׳ ד״ה לא בשבועות דף י״ג וסגי בקבלת שבת לבד). ואף שמסברא לא נוכל ח״ו לדחות דברי עמודי העולם הגרע״א והח״ס זצ״ל, מ״מ כאן מנהג העולם לא להקפיד ביוהכ״פ שחל בשבת לכוון לקדש, והראשונים והאחרונים לא הזכירו ד״ז, ומצאנו בזה סברא ליישב המנהג.

ומיהו למעשה אני סומך על טעם אחר, שחז״ל תיקנו תפלה בליל שבת ויוה״כ לצאת בו גם קידוש, ודי כשמכוין לצאת חובת תפלה, שחז״ל שתיקנוהו נתכוונו בזה גם לצאת בו גם קידוש, וכיון שתיקנו לכך ומכוון לבו, נחשב כמכוון לקידוש ודי בכך, ומיושב שיטת המ״א ואחרונים (רע״א) שיוצאין בכל ליל שבת בתפלה, ותמה בבה״ל היאך יוצאין הלוא מצוות צריכות כוונה, ולדברינו סגי שמכוון למצות חז״ל לתפלה, וממילא יוצא קידוש שתיקנוהו לקידוש גם כן, שדי בכוונה זאת. ועיין עוד במה שביארנו בזה במועדים וזמנים ח״ג סימן רמ״ב, יעוש״ה.

לפיכך אף שראוי לכוון לצאת חובת קידוש בליל שבת כשחל ביוה״כ, וכן ראיתי בתשובות הגאון רבי אברהם שאג זצ״ל, הכוונה אינה מסורה לכל אחד ולא בקיאין בכוונה, ולדעתי בית ישראל הסומכין על התפלה שניתקנה גם כקידוש ומתכוון